

Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду
Београд, Краља Милана 50

Сенату Универзитета уметности у Београду
Београд, Косанчићев венац 29

Предмет: Извештај Комисије за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта

Проблеми интерпретације клавирске музике Василија Мокрањца

Кандидат: Јелена Ђајић-Левајац

Комисија за оцену и одбрану у саставу: мр Лидија Станковић, редовни професор ФМУ, мр Бранко Пенчић, редовни професор ФМУ, мр Александар Шандоров, редовни професор ФМУ, др ум Биљана Горуновић, редовни професор Академије уметности у Новом Саду и др ум Љиљана Вукелја, ванредни професор ФМУ, упознала се са писаним делом докторског уметничког пројекта “ Проблеми интерпретације клавирске музике Василија Мокрањца” и одслушала јавну презентацију докторског уметничког пројекта кандидата Јелене Ђајић-Левајац .

На основу сазнања која је стекла анализом овог рада, биографских података, досадашњих уметничких резултата кандидата и уметничке презентације, Комисија подноси Наставно - уметничко - научном већу Факултета музичке уметности у Београду и Сенату Универзитета уметности у Београду следећи:

ИЗВЕШТАЈ

Извештај Комисије садржи: уводно образложење, биографске податке о кандидату, анализу јавне уметничке презентације, приказ, анализу, оцену и критички осврт на писани део докторског уметничког пројекта, оцену остварених резултата, као и закључак Комисије.

Уводно образложење

ЈЕЛЕНА ЂАЈИЋ – ЛЕВАЈАЦ пријавила је тему докторског уметничког пројекта 29. августа 2017. године под називом: „ПРОБЛЕМИ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ КЛАВИРСKE МУЗИКЕ ВАСИЛИЈА МОКРАЊЦА“

На предлог Катедре за клавир, Веће Факултета на седници од 6. септембра 2017. године донело је одлуку о именовању Комисије за процену теме докторског уметничког пројекта у саставу:

мр ЛИДИЈА СТАНКОВИЋ, редовни професор, ментор,

мр БРАНКО ПЕНЧИЋ, редовни професор,

мр НИКОЛА РАЦКОВ, редовни професор у пензији.

Веће Факултета на седници од 1. новембра 2017. године утврдило је предлог одлуке о усвајању Извештаја Комисије за процену теме докторског уметничког пројекта.

Сенат Универзитета уметности на седници од 30. новембра 2017. године донео је одлуку о одобравању рада на изради докторског уметничког пројекта и именовању мр **Лидије Станковић**, редовног професора за ментора.

На основу обавештења ментора и предлога Катедре за клавир Веће Факултета на седници од 9. маја 2018. године донело је одлуку о именовању Комисије за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта **ЈЕЛЕНЕ ЂАЈИЋ – ЛЕВАЈАЦ под називом: „ПРОБЛЕМИ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ КЛАВИРСKE МУЗИКЕ ВАСИЛИЈА МОКРАЊЦА“**, у саставу:

мр ЛИДИЈА СТАНКОВИЋ, редовни професор, ментор,

мр БРАНКО ПЕНЧИЋ, редовни професор,

мр АЛЕКСАНДАР ШАНДОРОВ, редовни професор,

др ум. ЉИЉАНА ВУКЕЉА, ванредни професор,

др ум. БИЉАНА ГОРУНОВИЋ, редовни професор Академије уметности у Новом Саду.

Биографија

Јелена Ђајић-Левајац рођена је 1972.године у Београд. Своје музичко школовање започела је у средњој музичкој школи ”Мокрањац” и завршила 1987/88. године у класи проф. Вукице Виличић. Још као ученица, учествовала је на републичким и савезним такмичењима из клавира и освајала прве и друге награде у периоду од 1984. до 1989. године. Основне студије је завршила на ФМУ у Београду у класи професорке Мирјане Шуице-Бабић, са просечном оценом 9,6 и оценом 10 на дипломском испиту. Магистарске студије је завршила у истој класи, 1996.године, са оценом 10 на завршном испиту. У периоду од1994.до 1997. године је

бавила у Санкт Петербургу (Русија) где се усавршавала код професорке Марине Волф на Конзерваторијуму ” Римски Корсаков”. Наставила је своје усавршавање и школовање у Берлину на ” “Hochschule der Kunst” код професорке Елене Лапитскаје од 1997. до 2000.године. Била је и активни учесник мајсторских курсева код реномираних педагога: професорке Јелене Рихтер(Русија) у Котору 1989.године, професора Дмитрија Башкирова (Русија), у Београду 1994.године, професора Клауса Хелвига (Немачка), у Берлину 2000.године, и професора Мартина Хјуза (Енглеска), у Берлину 1999.године. На стручним консултацијама је сарађивала са професором Борисом Берлином у Москви 1994.године и са професором Александром Сандлером у Санкт Петербургу 1996.године.

На савезним и републичким такмичењима је добитник прве републичке и друге савезне 1986.године, и друге републичке 1988.године. Ма међународном такмичењу ”Петар Коњовић” 1993.године добила је трећу награду. Била је финалиста међународног такмичења “Jeunesse Musicales” 1994.године у Београду. На интернационалном такмичењу ”F. Busoni” у Болцану (Италија) је била полуфиналиста. Учесница је такмичења “Robert Schumann” у Цвикау (Немачка) и “Porto” у Португалији.

Јелена Ђајић-Левајац је одржала преко 100 концерата као солиста и камерни музичар у најзначајнијим салама Београда, широм Србије као и у Црној Гори, БИХ, Немачкој, Русији, Италији. Остварила је више снимака за РТС, РТВ Црне Горе, Радио и телевизије Шапца, Пирота, Ваљева..

Своје солистичку каријеру је започела још као ученица у музичкој школи ”Мокрањац” и остварила је концерте у свим значајнијим салама у Београду. Први реситал је одржала у сали Културног центра Београда, 1992.године , као студент а затим је наступала у Центер галерији, галерији САНУ и галерији Коларчеве задужбине. Године 1995 је наступила као солиста са симфонијским оркестром РТС у великој сали Коларчеве задужбине свирајући Листов клавирски концерт у ES-дуру и сарађујући са диригентом Жељком Милановић. Исте године је гостовала на Которарту, и у Новом Саду (сала Матице Српске). У Великој сали Коларчеве задужбине је 1996.године имала први целовечерњи реситал који је био и њен магистарски испит посвећен делима Роберта Шумана. Исте године је остварила концерте у Бару, Котору, Врњачкој бањи, Панчеву са својим братом виолончелистом Милошем Ђајићем. У децембру 1997.године је наступила са Београдском филхармонијом у великој сали Коларчеве задужбине свирајући Шуманов клавирски концерт и сарађујући са маестром А.Шурев. Током студија у Немачкој, имала је наступе са Снежаном Неном Брзаковић,сопран у Берлину и Франкфурту као и солистичке наступе у Берлину. 2004.године је са својим колегама Николом Алексићем, виолина и Владимиром Павловићем, виолончело

основала клавирски трио Weissburg који је касније наступао и као квартет са колегом Немањом Марјановићем, виола. Поред наступа у свим значајнијим салама у Београду, Шапцу, Новом Саду, Новом Кнежевцу, Зрењанину, Бањалуци.. на програму су се нашле најважније композиције написане за овај састав. Поред наступа у великој сали Коларчеве задужбине 2004.,2005.,2006.,2009. године, овај ансамбл је учествовао у програмима прославе великих годишњица које је организовао Културни центар града Београда у сарадњи са градом Београдом. Па су се у том периоду органозовале године посвећене Шостаковичу, Шуману, Хајдну, Листу, Еберлу. 2012.године је овај трио остварио пројекат у сарадњи са СОКОЈ-ем под насловом ”Савремена српска музика за клавирски трио”, наступајући у Лазаревцу и Београду и промовишући српско стваралаштво.

Клавирски дуо Mezzo је основала са пијанистом Милошем Павловићем и поред многих наступа у свим значајнијим салама у Београду остварили су и запажену турнеју у Црној Гори током лета 2008.године свирајући на фестивалима у Бару, Цетињу, Херцег Новом и Котору.

Јелена Ђајић-Левајац је уметнички сарадник са многим вокалним уметницима. Посебно музичко поље које је веома занима је вокална литература. Радећи као клавирски сарадник на ФМУ у Београду од 2001. до 2003. године остварила је многе концерте са студентима. У наредном периоду наступала је са многим младим надареним оперским певачима Аном Петровић, Тијаном Ђуричић, Тањом Андрејић, Предрагом Милановићем, Марком Калајановићем. 2003.године је била и званични корепетитор на међународном такмичењу Музичке омладине у Београду.

Јелена је веома активна у организацији разних пројеката, па је сарађивала са Културним центром, и Франкофонијом, организовала је и концерте посвећене камерним делима Светислава Божића 2011. године у свечаној сали Скупштине града, и у сали ФМУ у Нишу, и сама је учествовала на њима.

Упоредо са извођачком активношћу Јелена Ђајић-Левајац се већ 15 година бави педагогијом. Од 2003.године предаје предмет упоредни клавир на катедри за клавир ФМУ у Београду. Њени студенти су учесници разних концерата у оквиру факултета као и разних тематских концерата. У оквиру њене класе студенти имају наступе у значајнијим салама Београда а од прошле године су у сарадњи са Франкофонијом и Народном библиотеком у Београду одржали концерте посвећене Сатију, Пуланку, Делибу, Франку и другим француским композиторима. Њени студенти су добитници награда на међународним такмичењима у Нишу и Новом Саду 2014., 2015., 2016.и 2017. године . 2016.године је добила награду ”Најуспешнији педагог” на такмичењу”Исидор Бајић”у Новом Саду, а 2017.године је била члан жирија на поменутом такмичењу.

Јелена Ђајић-Левајац је добитница захвалнице Матице српске(Нови Сад) за подршку, сарадњу и помоћ културних програма, као и две захвалнице ФМУ у Београду. Члан је УМУС-а од 1995. године и има статус самосталног уметника града Београда, и ЕПТЕ. Од 2014.године је у звању доцента на Катедри на клавир Факултета музичке уметности у Београду.

Уметничка презентација

Кандидат Јелена Ђајић-Левајац је одржала концерт у свечаној сали Скупштине града 31.маја 2018.године, на којем је извела клавирске композиције Василија Мокрањца. Српски композитор који је стварао у другој половини двадесетог века представља изузетно интригантну стваралачку фигуру у оквирима српске музике. Његов специфичан музички језик и приступ организацији материјала, као и основна поетичка потка која почива на својеврсној „запитаности“ над животом, творе самосвојан уметнички универзум. У том смислу, интерпретација његових дела подразумева разумевање њихове вишеслојности и откривање различитих значењских димензија, како оних које се проналазе у формалном елементу, тако и оних које стоје у корену самог стваралачког чина.

Пијанисткиња Јелена Ђајић -Левајац је на концерту у сали Скупштине града Београда, управо покушала да кроз музичку интерпретацију проникне у загонетну поетичку мисао Мокрањца. На репертоару су се нашла остварења која чине срж његовог богатог пијанистичког стваралаштва: *Етиде*, *Сонатине у а молу* и *Це дуру*, свите *Фрагменти*, *Одјеци*, *Интиме* и *Прелудијум* из 1984. године.

Програм који садржи дела једног композитора претставља прави изазов за сваког пијанисту, због садржаја и сличних композиторских поступака који дефинишу складну уметничку креативност композитора. Пијанисткиња Јелена Ђајић Левајац је успела да прикаже различитост дела према садржини и времену у ком су настале.

Концерт је започела композицијом *Прелудијум* из 1984.године, последњим делом за клавир које је написао композитор. Овом минијатуром нам је дочарала светао звук Мокрањчевог света, испуњен импровизаторским моментима.

Звучно богатство пијанистичког приступа могли смо да чујемо и у *Фрагментима* – свити, у којој се спретном употребом прекомерне секунде ствара „квазинародни” призив. Низ контрастних музичких момената, добио је логичну повезаност, али и разноврсност, при чему је уметница у лаганим одсецима трагала за идеалним, никада једноличним музичким током, као што је у бржим, виртуозност само било средство за постизање одговарајућег музичког

ефекта. Њена техничка спретност је била на завидном нивоу, и она је успевала да се носи са најразличитијим техничким захтевима који се могу срести у делу.

Стрпљење у грађењу драматургије посебно је дошло до изражаја у *Сонатинама*. Ове „симфоније у малом” представљају веома захтеван пијанистички и уметнички задатак за пијанисту. Наиме, ова дела кратка али веома садржајна претстављала су прави контраст у односу на *Свите* и *Етиде*. У њима смо могли чути драматику, узнемиреност првих ставова, филозофско промишљање и распеваност других ставова, и експанзивну енергију трећих или четвртог става (у другој *Сонатини а мол*), који су носили динамизам живота. Користећи раскошан клавирски колорит пијанисткиња нам је приказала њен богат унутрушањи садржај као и пијанистичку вештину коју поседује. Пример јесте други став *Сонатине у Це дуру*, у коме се готово опсесивно понавља мотив, а који је добијао увек другачију звучност при свакој појави. Заправо, пијанисткиња је успевала да одржи тензију од почетка до краја става, инсистирајући на различитости понављања основног мотива.

Јелена Ђајић-Левајац је промишљено приступила извођењу *Етида*, водећи рачуна о микро, али и макро структури, на јасан начин пратећи логику кретања фраза. Она је успевала да акцентује мелодијске линије, често звучно прикривене у густој фактурној слици. Такође, имајући у виду музичку „расплинутост“ она је концентрисано успевала да на широком плану позиционира све гласове, пажљиво слажући звучне слојеве. Одржавајући висок интензитет емоционалног набоја, уписала је одговарајуће карактере у свакој од седам етида, исцртавајући изузетно нијансиране контуре ових концертантних вињета. Тако су пасажии звучали веома уједначено, скокови били прецизни, а акордске структуре резултовале масивним, никада реским звучањем.

Поред *Прелудијума*, којим је концерт заокружен, посебно су се издвојила тумачења *Одјека* и *Интима*. Наиме, у оба ова остварења долази до изражаја специфични лиризам Мокрањца, који се чује чак и у фуриозним деоницама. Заправо, импресионистичким звуком и затамњеним, прозачним, са често неочекиваним хармонским прогресијама, аутор ствара јединствену, помало меланхоличну атмосферу. Можда се у овим композицијама на најбољи начин чују оне карактеристике стваралачког креда, о коме је било речи на почетку текста. Ова ремек дела српске музике за клавир, Јелена Ђајић Левајац интерпретирала је са много сугестивности. Пијанисткиња је очигледно добро припремила и пажљиво ишчитала партитуре које поседују честе промене на малом простору, а које је требало посебно осмислити и јасно диференцирати. Публика је тако могла да чује меланхоличну, прозачну тему увода у *Интиму* односно прелудирање у коме се назире цитат дела Вода звира

Славенског, али и чувене одзвуче „звона“ у мисаоним, готово религијским *Одјецима*. У том смислу, Јелена Ђајић-Левајац је показала разнолике звучне нарације, стављајући превагу на изновном осмишљавању звучних атмосфера, при чему је сама виртуозност добила дубљи смисао и функцију домаштавања увек недоречених, али инспиративних Мокрањчевих музичких рефлексја.

ПРИКАЗ, АНАЛИЗА, ОЦЕНА И КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ПИСАНИ ДЕО ДОКТОРСКОГ УМЕТНИЧКОГ ПРОЈЕКТА

Писани део докторског уметничког пројекта кандидаткиње Јелене Ђајић Левајац *Проблеми интерпретације клавирске музике Василија Мокрањца* састоји се од уводних разматрања, два поглавља од којих је свако разрађено у више потпоглавља и њихових сегмената, као и закључних промишљања и списка литературе.

У **Уводу** кандидаткиња упућује на фокус свог истраживачког рада у оквиру докторског уметничког пројекта, а то је могућност интерпретативних решења у музици Василија Мокрањца. Наглашавајући свој лични афинитет према српској музици двадесетог века, Ђајићева нам претставља своју замисао да истражује дела само једног композитора који је део свог стваралачког опуса посветио само овом инструменту. Објашњавајући које све начине ће користити у свом истраживању кандидаткиња завршава своје уводно излагање.

Прво поглавље под насловом **Василије Мокрањац**, садржи три потпоглавља – Стваралачка личност и композиторска делатност Василија Мокрањца; Савременици о Василију Мокрањцу; и Педагошка делатност Василија Мокрањца. У првом потпоглављу кандидаткиња се осврће на стваралачки пут који је прошао сам композитор. Поред биографских података, Ђајићева је обухватила специфично време у коме је стварао композитор, препуно промена и разних авангардних иновација које су полако постале и део српске културне баштине. Претстављајући утицаје средине, пре свега његових професора (С.Рајичића и Е.Хајека), руских композитора и пијаниста (А. Скрјабина и С.Рахмањинова), као и сам сензибилитет композитора, она нам приближава његове три стваралачке фазе и открива нам пре свега његов симфонијски свет. Његове симфоније постају одраз његовог драматичног унутрашњег света, а клавир носилац интимног и личног звука. На крају овог потпоглавља кандидаткиња закључује да је Мокрањац нашао свој лични пут, и да никада није подредио саму музику чисто конструктивним средствима и иновацијама, већ је музика била одраз његовог филозофског промишљања.

У следећем потпоглављу које носи назив *Савременици о Василију Мокрањцу*, на дирљив начин нам кандидаткиња приближава слику Мокрањца као професора, пријатеља,

колегу и уоквирује нам слику о тихом и умном човеку кога се сећају његови пријатељи, студенти.

У трећем потпоглављу *Педагошка делатност Василија Мокрањца*, приказан је рад у његовој композиторској класи. Мокрањац је преводио књиге страних аутора које су објашњавале авангардне праксе, због својих студената, који су пре свега уз његов надзор развијали своју индивидуалност и јединствен стваралачки пут. Флексибилност и разумевање су главне особине Мокрањца-педагога. Кандидаткиња нас упућује да је стваралачки пут сваког аутора испресецан разним сусретима који се прожимају и утичу на саме ствараоце. На крају овог поглавља ауторка закључује да је Мокрањац веома посебан ствараоц у српској музици, и изражава наду да његова дела неће бити заборављена.

Друго поглавље које носи назив **Проблеми интерпретације у клавирској музици Василија Мокрањца** састоји од уводног дела који проучава опште проблеме интерпретације са којима се сусрела кандидаткиња и пет потпоглавља која излажу детаљну анализу сваког дела које је извела на реситалу. Ово поглавље је обимно, и приказује фокусирано и садржајно проучавање Мокрањчеве музике од стране кандидаткиње. Фасцинираност клавирским звуком Мокрањац је сигурно стекао на студијама клавира у класи Е. Хајека, и у класи С. Рајичића, и његово извођачко умеће је било на завидном нивоу. Ђајићева се веома аналитично бави проблемима звучне слике дела на које утичу фактура, педализација, динамика и ритам и уочава специфичности музике у целом ауторовом опусу. Проблеми са записом (с обзиром да је цео нотни материјал био у форми рукописа у тренутку настајања докторског уметничког пројекта), и мало снимљених и објављених дела на носачима звука, Јелена Ђајић Левајац представља као део интерпретативних проблема са којима се сусрела.

У првом потпоглављу кандидаткиња анализира *Етуде* које су настале одмах после завршених композиторских студија. Ово дело, уникатно у српској музици Ђајићева детаљно проучава и указује на елементе који ће се појављивати и у каснијим композицијама. Пре свега виртуозност, хармонску статичност, клавирску фактуру која звучи као записана импровизација, вешто коришћење клавирских техника и боја. Фокус интерпретативних проблема кандидаткиња је усмерила ка правилној расподели енергије током извођења због великих физичких и емоционалних напора.

У другом потпоглављу је акценат стављен на анализу драматургије у *Сонатинама а-молу* и *Це-дуру*. Сонатни облик је у овим делима згуснут, сажет али садржајан као у симфонијама. Кандидаткиња подвлачи изузетну архитектуру дела, као и средства које је композитор користио (фрагментарне теме, битоналност, реске ритмове, метар који се мења) која најављују његову најзрелију фазу у стваралаштву.

Следећа потпоглавља у овом раду су посвећена делима програмске музике. Интерпретативни проблеми у свити *Фрагменти* које је издвојила кандидаткиња су промене карактера и структуре ставова који захтевају пијанистичко умеће. Анализирајући композициона средства која је користио композитор, ауторка указује на импресионистичко и виртуозно звучање брзих ставова.

У четвртом и петом потпоглављу кандидаткиња анализира свите *Интиме* и *Одјеке* које су истовремено настале после дугогодишње паузе, у којој композитор није компоновао клавирску музику. Анализирајући ова дела Ђајићева пре свега уочава промене везане за облик, као и фактуру која је постала једноставнија, мање згуснута. Свите су сачињене од ставова који су међусобно повезани и не могу се засебно изводити, па више подсећају на поему него на облик свите. Детаљно анализирајући нова средства која користи Мокрањец, Ђајићева долази до закључка да је звук у овим делима постао једина идеја водила у интерпретацији. Потпуно нов начин коришћења клавирског звука у *Одјецима* (богатом употребом педала, честим коришћењем басових регистара, тремола, тишине), утицао је да ово дело постане једно од најоригиналнијих у српској музичкој баштини.

У закључку кандидаткиња сублимира уметнички квалитет Мокрањчеве музике, указујући на њену концизност и промишљеност као главне интерпретативне захтеве.

Списак литературе укључује тридесетосам библиографских јединица и сведочи о студиозности са којом је истраживање рађено.

Постављајући тему свог докторског уметничког пројекта Јелена Ђајић Левајац се одлучила за један од сложенијих интерпретативних изазова – тумачење клавирске музике Василија Мокрањца. Писани рад докторског уметничког пројекта Јелене Ђајић Левајац почива на изузетном уметничком истраживању које је резултирало убедљивим, јасним, логично и прецизно обликованим текстом. Интерпретативну анализу остварује као резултат аналитичког промишљања али и искуственог уметничког истраживања, које одликује афинитет према музици Василија Мокрањца. Лични печат који се осећа на страницама овог рада је рефлексивност њеног дивљења самој музици овог композитора.

Закључак

Веома интелигентно осмишљеним одабиром композиција, који одражава палету целокупног пијанистичког опуса Мокрањца и омогућава богатство музичког израза и нијансирање различитих сензибилитета, издвајају уметнички докторски пројекат *Проблеми интерпретације клавирске музике Василија Мокрањца* Јелене Ђајић Левајац као веома

оригиналан, индивидуалан, убедљив и моћан чин савремене пијанисткиње и предавача. Као асемблаж доживљаја, умрежен са дубоко промишљеним, емотивним и менталним светоназорима, дат пројекат постављају на значајан пиједестал београдске уметничке сцене, али и утиру пут обогаћивању репертоара и других музичких сцена.

На основу свега изнетог Комисија за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта Јелене Ђајић Левајац констатује да јавна уметничка презентација докторског уметничког пројекта и писани део докторског уметничког пројекта представљају важан допринос уметничкој области извођачке праксе на клавиру те да у потпуности одговарају захтевима докторских уметничких студија.

Комисија једногласно позитивно оцењује завршни докторски уметнички пројекат *Проблеми интерпретације клавирске музике Василија Мокрањца* кандидаткиње Јелене Ђајић Левајац и предлаже Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности и Сенату Универзитета уметности у Београду да га прихвати и одобри његову одбрану.

Комисија

мр Лидија Станковић, редовни професор, ментор

мр Бранко Пенчић, редовни професор

мр Александар Шандоров, редовни професор

др ум Љиљана Вукелја, ванредни професор

др ум Биљана Горуновић, редовни професор
Академије уметности Универзитета у Новом Саду